

Стефан Деспот*

ДУШАН В. ПОПОВИЋ,
МАРКО ЈОВАНОВИЋ.
ПРАВО ИНТЕРНЕТА – ОДАБРАНЕ ТЕМЕ
Правни Факултет Универзитета у Београду,
Београд, 2017.

Ретроспективно посматрајући, може се приметити да је сваки период људског развоја имао главни медијум размене информација, културног садржаја, па и, у крајњем случају, доминантан вид разоноде. Настанком сваког од медијума улазило се у нову еру која је захтевала фундаменталне промене. Како су у XIX веку то биле књиге и дела литерарне природе, у XX веку се прелази на претежно визуелни вид прикупљања информација, а са појавом телевизијске технологије главни медиј постаје кинематографија (Bowman 2012, 67).

Овакво поређење само по себи наводи на питање који је медиј доминантан у XXI веку. Најсигурнији одговор би био управо интернет, који захваљујући својим техничким могућностима да се на једноставан начин, у било ком моменту и на било ком месту дође до жељених сазнања, па чак и изврше жељене интеракције са другим корисницима, даје потпуно ново значење појму размена информација. Оно што су парне машине представљале за Индустријску револуцију, то интернет, својим експедитивним и глобалним домаћајем, представља за данашње информационо доба. Ипак, због лаке приступачности и свакодневне присутности, значај организације која стоји иза тога и без кога тај медијум не

* Аутор је студент докторских студија из области интелектуалне својине на Правном факултету Универзитета у Београду, despotbeogradstefan@gmail.com.

би функционисао неретко се заборавља, па чак и потцењује. Озбиљнијим упуштањем у проблематику интернета и његовог функционисања, сама по себи се намећу одређена питања, на која се мора одговорити како би се озбиљно приступило задатку. Нека од тих питања су: како функционише управљање интернетом; које је право меродавно за правна питања која настају коришћењем интернета и како се успоставља надлежност за њихово решавање; питања која собом повлаче називи интернет домена; како се штите права интелектуалне својине на интернету узимајући у обзир да је срж интернета управо у размени садржаја на глобалном нивоу; на који начин се обезбеђује заштита података о личности и приватности на интернету. Управо су та питања Душан В. Поповић и Марко Јовановић одабрали да обраде у својој монографији *Право инјернетиа – одабране шеме*, коју су у складу са тим и поделили на пет целина и опсежно обрадили сваку од њих. Још у току иницијалног разматрања садржаја, читалац са сигурношћу може закључити да су аутори уложили много енергије, систематично приступили обради сваке целине. Посебно је важно истаћи да је свака од одабраних тема сагледана кроз објектив најактуелнијих прописа, како међународних уговора, тако и важећих прописа Републике Србије, па и прописа Европске уније (ЕУ), узимајући у обзир процес придруживања Републике Србије ЕУ и њену обавезу да усклади сопствене прописе са прописима ЕУ.

Иза настанка „права интернета“ стоји и интересовање самих аутора и раст интересовања стручне јавности за правне аспекте функционисања интернета, о чему сведочи и интересовање за годишње конференције „Интелектуална својина и интернет“ на тему савремених гледишта о актуелним питањима, која се редовно одржава на Правном факултету Универзитета у Београду у сурорганизацији са Фондацијом „Регистар националног интернет домена Србије“.

У првом поглављу, под називом „Управљање интернетом“, аутори су се исцрпно, али и сликовито позабавили питањем ко стоји иза сложене инфраструктуре која на глобалном нивоу омогућава функционисање интернета. На самом почетку, напомиње се да је то изразито сложено питање на које не постоји једноставан одговор. У прилог томе, илустративно се објашњава вишеслојна структура самог интернета, у којој, према речима аутора, „доњи слој“ чини инфраструктурни аспект интернета у чијем уређењу доминирају прописи из области електронских комуникација, „средњи слој“ чини систем *IP* адреса и назива интернет

домена заједно са пратећом мрежом интернет провајдера, док последњи, „горњи слој“ интернета чини сâм садржај који је крајњим корисницима доступан и који је потпуно уређен националним прописима многобројних држава. У складу са тим, ова целина је подељена на три одељка, а у сваком од њих аутори су обрадили засебан „слој“. Такође, у посебном одељку је истакнута битност демократизације процеса управљања интернетом уз што већу укљученост представника крајњих корисника приликом одлучивања о питањима из домена „средњег“ и „горњег слоја“.

Говорећи о „доњем слоју“ интернета, који се тиче инфраструктуре, аутори су веома језгровито објаснили историјске околности које су довеле до тренутног стања управљања интернетом. Објашњени су улога Међународне уније за телекомуникације (*ITU*) и Радне групе за инжењеринг интернета (*IETF*) и значај националних регулаторних тела у области електронских комуникација. Не може се занемарити чињеница да су Поповић и Јовановић приметили, узимајући у обзир саму природу интернета, да је промењен начин поступања када је инфраструктура у питању јер су у самом зачетку интернета као феномена преовладавали стари начини функционисања држава у питањима од заједничког интереса (у које спада и интернет) кроз деловање међународних организација и пратеће компликоване процедуре, као што је и сама Међународна унија за телекомуникације као специјализована агенција Уједињених нација за телекомуникације, док се касније прешло на ефикасније и мање формалне видове организовања. Питања интернета су веома флексибилна и флуидна имајући у виду да су недовољно истражена и да се константно мењају, уз сталан развој технологије. Како се наводи, најважнији аспект управљања инфраструктуром која омогућава функционисање интернета јесте делатност усклађивања техничких стандарда. Управо због тога је основана Радна група за инжењеринг интернета која се руководи искључиво принципима отвореног поступка одлучивања и стручности учесника, а рад се обавља под окриљем Интернет друштва, због тога што сама Радна група нема правни субјективитет, на бази волонтирања стручњака који желе да буду укључени у процес постављања стандарда.

У следећем одељку, аутори су се позабавили питањима „средњег слоја“ интернета, која се односе на систем *IP* адреса и називе интернет домена. Посебно се наглашава значај Интернет корпорације за додељене називе и бројеве (*ICANN*) и различитих оператора регистара назива домена које под надзором Интернет

корпорације, који управљају појединим генеричним доменима првог нивоа, с једне стране, и оператора регистара географских назива интернет домена, с друге стране. Аутори су и у овом случају приступили историјском методу излагања и критички сагледали некадашњи монополски модел обављања тих активности од времена када су оне биле у надлежности компаније *Network Solutions Inc.* па до данас када су те активности под окриљем Интернет корпорације за додељене називе и бројеве. Како се наводи, интернет је светска мрежа у којој важи начело отворености. Истакнуте критике против успостављеног монопола највише су засноване на чињеницама да је тако глобалан феномен непосредно повезан са америчком владом и на монополском положају који је имао *Network Solutions Inc.*, који није у складу ни са једним од начела о заштити конкуренције, узимајући у обзир да су били у могућности да сами утврђују цене и услове регистрације интернет домена. Такође је примећено да се тенденција демократизације процеса регистрације интернет домена појавила тек последњих година, образлажући такву тенденцију кроз призму активности Интернет корпорације, која је, као правно лице, субјекат приватног а не међународног јавног права, да додељује називе и бројеве. Аутори су оснивање такве корпорације окарактерисали као спремност Сједињених Америчких Држава да демократизују тај процес. Посебно је наглашено успостављање мултиактерског модела који подразумева учешће свих категорија припадника интернет заједнице у управљању системом назива интернет домена. Као корак напред посебно се оцењује чињеница да је монопол укинут тиме што сама корпорација успоставља услове за стицање акредитације за управљање регистрима генеричких назива интернет домена, док се том активношћу могу бавити сви они који такве услове објективно испуњавају.

Прво поглавље се завршава излагањем о проблематици регулацисања „горњег слоја“ интернета, који се односи на садржај који се дели на интернету, и закључује се да је одређивање прикладности садржаја на интернету и даље засновано на засебним националним прописима и да у овом случају значај суверености држава не посустаје. Сама та појава се може чинити контрадикторном узимајући у обзир да је интернет глобално доступан и отворен. Ипак, Поповић и Јовановић објективно износе разлоге због којих није могуће постићи хармонизацију, при чему су се највише фокусирали на тенденцију која постоји у садашњем свету да се улога глобалног надзорног органа над садржајем повери управо Интер-

нет корпорацији за додељене називе и бројеве. Као главне критике таквог решења аутори оправдано наводе потешкоће да се постигне међународни консензус по питању неприкладног садржаја и могућност злоупотребе ради ућуткивања политичких противника у демократским друштвима, а самим тим и кршење слободе изражавања као основног људског права.

У наставку су приказане потешкоће у одређивању међународне судске надлежности и меродавног права. У том поглављу је одговорено на питање да ли су постојећи принципи одређивања меродавног права и принципи утврђивања међународне надлежности компатибилни са самом природом интернета. Основне карактеристике интернета, као што су његов глобални домаћај и виртуелност, стварају посебан проблем у локализацији спорног односа који настане на интернету. Да би што подробније обрадили те теме, аутори посебно разматрају проблем утврђивања међународне надлежности, а у засебном поглављу је образложено и питање одређивања меродавног права. У сваком поглављу су разграничена спорна питања у уговорним односима, с једне стране, и вануговорним односима, с друге стране.

Ауторима се може одати признање да су у овом поглављу енергично и сликовито, на примерима, показали решавање поменутих проблема и да су велику пажњу усмерили на практичну применљивост изнетих решења. На самом почетку су истакли да постоји хаотичност у решавању правних проблема на интернету, што су илустровали једноставним примером ширења нетачних информација путем интернета. Пре самог упуштања у решавање проблема, уложен је напор да се читаоци подсети основних принципа утврђивања међународне надлежности и дефиниција термина „општа судска надлежност“ и „посебна судска надлежност“. Решавању оваквих проблема приступљено је и са аспекта домаћег и са аспекта упоредног права, а као главни примери навођени су право ЕУ и право и пракса Сједињених Америчких Држава и Уједињеног Краљевства. Ипак, независно од хаотичности интернета као феномена и потешкоћа у локализацији спорних односа, аутори су применом већ постојећих принципа успели да дођу до ефикасних и целисходних решења која ће бити изузетно значајна свима који се буду бавили правним питањима интернета који је као област права тек у зачетку.

У следећем поглављу под насловом „Називи интернет домена“ обрађени су правни аспекти назива интернет домена. Како би се читаоцима омогућио бољи увид у правне недоумице поводом

назива интернет домена, поглавље започиње неопходним техничким објашњењем. Убрзо након тога, аутори су се упустили у саму суштину правних недоумица које се појављују приликом регистрације назива интернет домена. Велики део поглавља посвећен је излагању о природи могућих спорова, које су Поповић и Јовановић поделили на спорове између савесних ималаца одређених права интелектуалне својине (најчешће права жига) и спорове између савесних ималаца права интелектуалне својине и несавесних регистраната. Иако су такви спорови засебно обрађени, уложен је напор да се у њиховој анализи истакну и основни принципи у обе групе спорова те да се укаже на њихову примену у свакој од група. Примера ради, начело доминантно у материји назива интернет домена јесте „први у времену, јачи у праву“, које подразумева да заштиту назива интернет домена ужива онај ко га је први и регистровао. То начело је изузетно значајно за прву групу спорова (спорови између савесних страна) јер се обе стране у спору крећу у оквиру својих права, те је то један од ретких начина да се поменути спор реши. С друге стране, то начело у споровима друге групе (спорови са несавесним регистрантом) не игра одлучујућу улогу, имајући у виду да се, уколико се испуне одређени услови, назив интернет домена може пренети на другу савесну страну као имаоца одређених права интелектуалне својине. Такође, пружен је одговор и на практично питање како се могу заштитити права у случају несавесне регистрације интернет домена. У том смислу, повучена је паралела између судског поступка и вансудског начина решавања спорова пред Комисијом за решавање спорова поводом регистрације националних интернет домена при Привредној комори Србије. Као недостаци судског поступка у односу на вансудски посебно се истичу следећи: а) тужба може бити поднета против лица које је свој назив интернет домена пренео на треће лице и самим тим изгубио пасивну легитимацију; б) судске одлуке у тој материји су тешко извршиве јер нису обавезујуће у другим земљама; в) поводом једног спора може да се донесе више судских одлука о повреди права интелектуалне својине путем регистрације истог назива домена те могу настати проблеми у извршавању таквих одлука. У том случају судски поступци се нису више показивали као најделотворније решење (Lipton 2010, 15).

Четврто поглавље под називом „Интелектуална својина“ бави се заштитом права интелектуалне својине на интернету, како самим начинима заштите таквих права и питањима одговорних лица за евентуалне повреде, тако и легитимношћу саме заштите и њеним балансирањем са другим правима корисника интернета.

Поглавље је подељено на три одељка. Тема првог одељка је питање адаптације традиционалних овлашћења ауторских и сродних права са новим начинима коришћења које доноси интернет. Појавом интернета само је додатно ојачана потреба да се ауторскоправна овлашћења екстензивно тумаче. Као главни пример аутори наводе ширење појма „умножавања“ и стварање дигиталних копија пролазног карактера као што је претраживање на интернету (*browsing*). Посебно се напомиње да је та појава довела и до стварања нових ауторскоправних овлашћења којима је проширен домен експлоатисања ауторског дела, као што је овлашћење на интерактивно чињење доступним предмета заштите. Потребу за тим овлашћењем аутори су посебно нагласили разграничавајући га од осталих видова експлоатисања предмета ауторског права, поготово поређењем са ауторскоправним појмом емитовања. При томе су указали и на релевантну праксу Европског суда правде у тумачењу појма „чињење предмета заштите доступним јавности“.

У другом одељку се анализира питање балансирања права које имају носиоци ауторскоправне заштите и остали корисници интернета и исцрпно се разматрају ограничења ауторских и сродних права. На почетку овог одељка читаоци се подсећају на принципијелну поделу тих ограничења на суспензију права и на законску лиценцу и оба ограничења се потом дефинишу. Након тога су образложена ограничења ауторског права у коришћењу предмета заштите у дигиталном облику, при чему се посебно издвајају правни режим компјутерских програма и правни режим база података, чије коришћење се разликује од других ауторских дела или предмета заштите сродних права.

Поглавље се завршава трећим одељком које се бави одговорностима посредника за повреду права интелектуалне својине на интернету. То је посебан проблем јер, како наглашавају аутори, једноставност комуникације на интернету и његов слободан карактер несумњиво стварају утисак код корисника да може слободно да приступи било ком онлајн садржају и да га даље дели, а да није свестан да чини повреду ауторских и сродних права. На самом почетку је успостављена јасна база актера, а то су носиоци ауторских и сродних права, крајњи корисници интернета и пружаоци интернет услуга – посредници. Аутори посреднике деле на „обичне посреднике“, као лица која пружају само услуге приступа интернету и повезивања корисника, „*caching* провајдере“, који аутоматски складиште податке и трајније их чувају на основу комуникације која је остварена између трећих лица и „*hosting* провајдере“, који корисницима омогућавају трајно складиштење података.

Главни примери „*hosting* провајдера“ су неки од најпопуларнијих сајтова, као што су Инстаграм, Јутјуб, Фејсбук и Твитер (Поповић 2016, 95). Одговорност последњих посредника се и највише доводи у питање и у генералним теоријским разматрањима и у овој монографији. У складу са том поделом, пружена су постојећа решења њихове одговорности и обезбеђен је увид у домаће прописе и у упоредне прописе Сједињених Америчких Држава, Уједињеног Краљевства, Француске, Италије, а на крају и ЕУ. Поповић и Јовановић се у самом закључку одељка фокусирају на домаће прописе и констатују да су усаглашени са правним стандардима ЕУ. Осим тога, ипак је наглашено да се у домаћим прописима, за разлику од поменутих страних права, не прави термилошка разлика између разних врста посредника већ се сви називају једним широким именом: „пружаоцима услуга информационог друштва“, али се прави разлика у одговорности различитих посредника, па такви правни режими одговарају режиму обичних посредника, *caching* провајдера и *hosting* провајдера.

Монографија се завршава петим поглављем под називом „Заштита података о личности и приватности на интернету“, у којем су глобалан домашај интернета са својом једноставношћу ширења информација и чињеница да је све доступно уз „само један клик“ представљени као мана. Та лакоћа је утицала на повећану несмотреност људи на интернету која их је додатно изложила ризику да њихови лични подаци без икаквих потешкоћа могу да заврше у погрешним рукама и да буду злоупотребљени. Како аутори објашњавају, то се најчешће дешава тако што сами корисници недовољно пажљивим складиштењем података или постављањем личних информација на различитим друштвеним мрежама себе излажу додатном ризику. Иако је концепт приватности постојао много раније, што потврђују и разни међународни акти који гарантују заштиту људских права, појавом интернета створио се и захтев да се право на приватност заштити додатним мерама, о чему сведоче и најновије реформе ЕУ, од којих је најпознатија доношење Опште уредбе о заштити података (ITGP Privacy Team 2017, 11). У анализи тог питања узимају се у обзир и релевантне међународне конвенције којима се регулишу заштита људских права и правни стандарди заштите података о личности које је поставила ЕУ. Ово поглавље, а и сама монографија, закључују се излагањем о правним стандардима у Републици Србији. Аутори на самом крају критички приступају домаћим прописима и закључују да, за разлику од осталих области у којима је успостављена хармонизација, у овом случају право Републике Ср-

бије значајно заостаје за стандардима ЕУ. Као први разлог наводи се чињеница да Република Србија својим прописима још увек није обухватила нови талас значајних реформи успостављених на нивоу ЕУ. Као други разлог истиче се чињеница да због неадекватног уређења механизма и начина поступања са подацима није обезбеђена пуна заштита права лица чији се подаци обрађују.

Остаје нам на крају да закључимо да значај монографије *Право инјернеџа: одабране шеме* није занемарљив имајући у виду да је пажњу читалаца усмерила на једно од најактуелнијих правних питања у вези са интернетом и у домаћем праву, и у упоредном праву других држава, па и у праву ЕУ. Такође, ауторима се мора одати признање за доследан стил писања у целој монографији, као и за то што су на питања правног уређења интернета одговорили за потребе читалаца који су експерти у тој области права, а опет веома приступачно и студентима који су заинтересовани за ту материју. Осим тога, значајно је и то што су аутори својим одговорима на питања о интернету и његовој хаотичности у великој мери демистификовали сâм интернет као феномен и додатно допринели разумевању ове материје.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Bowman, Paul. 2012. *Culture & the Media*. Macmillan International Higher Education.
- ITGP Privacy Team. 2017. *EU General Data Protection Regulation (GDPR): An Implementation and Compliance Guide – Second edition*. IT Governance Ltd.
- Lipton, Jacqueline D. 2010. *Internet Domain Names, Trademarks and Free Speech*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Поповић, Душан В. 2016. Ауторскоправни поглед на коришћење „Твитера“. 95–114. *Интелектуална својина и инјернеџ 2016*, ур. Душан В. Поповић. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Popović, Dušan V. 2016. Autorskopравни pogled na korišćenje „Tviterra“. 95–114. *Intelektualna svojina i internet 2016*, ur. Dušan V. Popović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)